

Paratuberkulose smitter via mælk – gødning er dog vigtigste smittekilde

Af lektor Søren Saxmose Nielsen, Institut for Produktionsdyr og Heste, Københavns Universitet

Paratuberkulose smitter via gødning, mælk og i børen under drægtigheden. Fodring af kalve med mælk og råmælk fra smittefarlige dyr kan derfor spille en rolle i overførsel af paratuberkulose-bakterier til modtagelige dyr. Men hvor vigtig er mælk og råmælk? Denne artikel diskuterer mælks rolle i forbindelse med sanering for paratuberkulose.

Smittetider generelt

Hovedprincippet i Dansk Kvægs saneringsprogram, Operation Paratuberkulose, bygger på at beskytte de mest modtagelige dyr (kalve yngre end 4 mdr.) mod smitte fra de mest smittefarlige dyr (voksne dyr). Da smittefarlige dyr kan udskille bakterier i gødning og mælk, gælder det altså om at fokusere på områder, hvor bakterierne kan overføres. Det vil være ved fodring af kalve med mælk og råmælk, og ved kalvenes kontakt med gødning fra de voksne. Sidstnævnte sker hovedsagligt i kælvningsboksen. Bakterierne kan også overføres til fostret under drægtigheden. Køerne opdeles i "Høj-Risiko-køer" og "Lav-Risiko-køer", idet det hovedsagligt vil være førstnævnte, der udgør en smittetiderisiko. Høj-Risiko-køerne kan yderligere opdeles i

"Røde" og "Gule", mens Lav-Risiko-køerne betegnes "Grønne".

Mælk som risikofaktor

Paratuberkulose-bakterier kan udskilles i mælk og råmælk. Mængden af bakterier, der udskilles, afhænger af sygdomsstadiet: Jo mere fremskreden infektionen er, des større er bakterieudskillelsen. Dermed er der også risiko for, at der kan ske smitte via mælk, specielt hvis man ikke overvejer sin mælkefodringsstrategi nøje. F.eks. har køer med forhøjet celletal større risiko for at udskille paratuberkulosebakterier.

Hvis celletalsmælk fra en smittet ko bruges til fodring af kalve, er der risiko for at disse kalve smittes. Generelt må brug af mælk fra Høj-Risiko-køer anses for en risiko, specielt

hvis mælk eller råmælk fra en smittefarlig ko bruges til flere kalve. En spørgeskemaundersøgelse udført i Operation Paratuberkulose i 2007 pegede på, at specielt fodring med råmælk fra flere køer gav anledning til flere smittede kalve end hvis der kun blev fodret med mælk fra en ko. Ligeledes havde kalve, der gik hos ammekøer, en meget større risiko for at udvikle paratuberkulose.

Kombinationen af resultaterne fra undersøgelsen viser, at mælk smitter, men risikoen er dog ikke så stor, som hvis smitte sker via gødning.

Håndtering af mælk og råmælk fra Høj-Risiko-køer

Da fodring med mælk og råmælk er en risikofaktor, bør man også håndtere denne risiko. Det kan gøres ved at undlade at fodre kalve med råmælk og mælk fra Høj-Risiko-køer, det vil sige "Røde" og "Gule" køer. Det råd har hovedparten af hovedparten af deltagerne i Operation Paratuberkulose taget til sig: 91 % af deltagerne bruger ikke råmælk, og 88 % bruger ikke celletalsmælk, fra Røde køer, jævnfør en spørgeskemaundersøgelse udført i 2009.

Det kniber mere, når det gælder "Gule" køer: Her angiver kun 68 %, at råmælk og celletalsmælk ikke bruges fra Gule køer. Det kan være meget uheldigt, specielt hvis man ser på sygdomsudviklingen: Nogle af de Gule køer, det vil sige dem, som ellers har været test-negative, men er blevet test-positive på seneste måling (= "Infektionsgruppe 2") er måske værre end Røde køer. Det skyldes, at sygdomsudviklingen er gået så stærkt, at de hurtigt er blevet smittefarlige. Nogle af disse køer er også begyndt at gå ned i mælkeydelse hurtigere end de Røde køer. Så derfor: Brug ikke råmælk og celletalsmælk fra hverken Røde eller Gule køer, eller som minimum:

Brug ikke mælk fra køer, som har været test-positive på sidste måling.

Er en Rød ko rød, og en Gul ko gul?

Saneringsprogrammet er "risikobaseret", det vil sige, at fokus er på at minimere de største risici. Dette sker fordi de test, der er til rådighed ikke er perfekte. Der er mulighed for, at test-reaktionerne kan være "falsk-positive" eller "falsk-negative". Falsknegative reaktioner opstår, fordi nogle køer kan udvikle sygdommen meget hurtigt, og der skal testes meget ofte, hvis man skal påvise alle smittefarlige dyr i tide.

Det er vurderet, at fire årlige test er det mest kost-effektive for at reducere forekomsten af test-negative, og dermed også risikoen for smitte med paratuberkulose-bakterier efterfølgende. For at reducere antallet af testnegative er følsomheden af testen skruet så meget op, at falskpositive kan forekomme. Enkelte køer vil derfor have gentagne falskpositive reaktioner og fejlagtigt blive klassificeret som Røde. Der har været op til ca. 1 % af disse indtil oktober 2008, men derefter blev der skiftet til en bedre test. Nu vil <0,04 % blive falskpositive efter minimum to test pr. ko. Fremover vil en Rød ko være Rød, og en Gul ko være Gul. Man bør være mere opmærksom på, at anbefalingerne

overholdes, både når det gælder håndtering af smitte via mælk, og håndtering af smitte i forbindelse med kælvninger.

De fleste Røde køer er udpeget med rette, men mange kan være flere år undervejs inden de udvikler sygdom, så man kan se det. I nogle tilfælde har køer gået i tre år, førend de "går ned" med synlig sygdom. Men det sker i de fleste tilfælde, og i mellemtiden kan de have udskilt mange bakterier. Så Røde køer bør som hovedregel ikke kælte igen.

Håndtering af smitte ved kælvninger

Kælvningstidspunktet er oftest det tidspunkt, hvor kalve bliver udsat for gødning fra køer. Derfor er de væsentligste anbefalinger i Operation Paratuberkulose: Kalve født af Røde og Gule køer skal fjernes indenfor to timer, og Røde og Gule køer skal kælte i faciliteter, der er adskilt fra Grønne køer. Disse kælvningsfaciliteter skal i øvrigt rengøres mellem hver kælvning.

Ca. 85 % af deltagerne i Operation Paratuberkulose fjerner Røde køers kalve indenfor to timer, mens kun ca. 75 % af de Gule køers kalve bliver fjernet hurtigt. Værre ser det dog ud, når man ser på, om kælvningsfaciliteterne er adskilt: Her svarer ca. 60 %, at de ikke følger anbefalingerne. Samtidig

rengøres kælvningsfaciliteterne kun i ca. 30 % af besætningerne. Der er derfor hårdt brug for opstramninger på dette område: Røde og Gule køer bør kælte i faciliteter, hvor de Grønne køer ikke kommer. Og de Røde og Gule køers kælvningsfaciliteter bør rengøres inden en ny ko kommer i boksen.

Opsummering

Mælk og råmælk udgør risikofaktorer, som skal håndteres. Det gør de fleste ret godt, selvom der er plads til forbedringer, når man ser på brug af mælk fra Gule køer. Der vil med testskiftet blive færre Gule køer, så det er også værd at håndtere mælken fra disse.

Håndtering af smitte ved kælvninger er en langt større akilleshæl: Indsatsen bør fremover fokuseres på dette område. Kalvene skal fjernes hurtigt, som det også sker i mange besætninger. Men lige så vigtigt: Boksene skal rengøres mellem hver kælvning, så der ikke er gødning fra den foregående ko. Og Høj-Risiko-køerne skal ikke kælte i samme faciliteter som Lav-Risiko-køerne, for så skal man også fjerne deres kalve hurtigt. Det gælder specielt de Røde køer: De er uden tvivl de mest smittefarlige, også selvom man ikke lige kan se det. Men også de Gule køers kalve fortjener at blive bragt til verden uden at blive smittede. ■

